

○ Visioenen van schoonheid

- Vooruitblik Lucifer # 9 -

Reeds in de Oudheid werden wetten geformuleerd die de ervaring van schoonheid moesten verklaren. Regisseur Anouke De Groot vraagt zich af of die ook vandaag de dag nog gelden. Hieronder geeft ze een vooruitblik op het essay dat ze hierover schrijft voor het volgende nummer van Theater Schrift Lucifer, nummer # 9, met het thema 'schoonheid'. De Groot onderzoekt de betekenis(sen) van het begrip 'esthetisch' en wat schoonheid voor haarzelf zou kunnen betekenen.

Anouke de Groot

We verlangen altijd naar visioenen van schoonheid, we dromen altijd van onbekende werelden.

Maxim Gorki

In het woordenboek staat het woord 'esthetisch' omschreven als 'met de waardering van het schone in betrekking staand' en synoniem aan 'schoon'. Vragen 'wat esthetisch is', is daarmee vragen 'wat (van) schoonheid is'. De wetenschap die zich met deze vraag bezighoudt is de esthetiek, de schoonheidsleer. In zijn toegankelijke boek *Filosofie van de schoonheid* probeert John Armstrong via verschillende esthetische theorieën

die ontwikkeld zijn door de eeuwen heen, een antwoord te vinden op de vraag waar het geheim van schoonheid in schuilt. Dit boek wil ik in het essay gebruiken om naar verschillende esthetische theorieën te verwijzen.

Formalisme

Een aantal van door mij geïnterviewden¹ associeerden het woord 'esthetisch' met 'vormbewust'. Werken die zij als esthetisch hebben ervaren, omschreven ze als vormbewust, wat inhield dat er heldere, consequente vormkeuzes gemaakt leken te zijn. Inderdaad proberen sommige filosofen het geheim van de schoonheid van een object (en daarmee waarschijnlijk ook van niet-materiële kunstwerken als muziek en theater) te vinden in de vorm van het object. John Armstrong noemt in zijn boek het voorbeeld van de Engelse schilder William Hogarth: hij schreef dat schoonheid ligt in de vorm van een lijn of lijnen die een object heeft en daarbij vond hij licht glooiende lijnen de mooiste. Hiermee laat de schilder Hogarth zich volgens Armstrong kenmerken als een formalist, iemand die gelooft dat schoonheid afhangt van patroon en vorm.

Hogarth geeft ook nog een psychologische verklaring voor onze voorliefde voor de kronkellijn. Wij hebben weliswaar behoefte aan regelmaat, maar te veel daarvan wordt saai. We hebben ook behoefte aan variatie, maar bij te veel variatie raken we de draad kwijt. Schoonheid

¹ Al deze mensen zijn studenten aan een kunstvakopleiding of werkzaam in het theaterveld, omdat ik geïnteresseerd ben hoe het woord 'esthetisch' in relatie met de waardering voor theater wordt gebruikt.

ontstaat dus bij uniformiteit te midden van variatie, zegt Hogarth. Dit is ook het geval bij de spiraal; de lijn die het oog het meest behaagt; de lijn verandert voortdurend subtiel van richting, en de mate van verandering versnelt en vertraagt naarmate de curve wijder of smaller wordt. De verhoudingen van een patroon voldoen hier volgens hem perfect aan. Deze lijn toont dat eenheid en variatie samen kunnen gaan, een basale eis van de geest, waar schoonheid in voorziet². Het 'geheim' van schoonheid valt volgens formalisten dus terug te brengen naar het patroon en daarmee vorm.

Ordening

Een patroon wordt gevormd door een aantal regels of afspraken, bijvoorbeeld over de afmeting van de diameter die de spiraal heeft en over de scherpste van de bocht van de draaiing. De vorm van het patroon wordt, zou je kunnen zeggen, door deze regels of wetten bepaald. Vergelijk het met spelregels: een bepaald oppervlak waarop gespeeld wordt, een bal die met de voet in het doel moet worden geschopt en niet in een putje of door de korf aan een paal. Een ordening, zoals een reeks van getallen, heeft een bepaalde eenheid omdat deze allemaal dezelfde gemene deler hebben, bijvoorbeeld twee of zesentwintig.

Door de regels ontstaat een selectie, een ordening. En door de ordening ontstaat vorm; zoals in dans de gecreëerde wetmatigheden (spelregels voor het gebruik

van ruimte en tijd en kracht) de vorm van de bewegingen bepaalt. Zo is het ook bij de kronkellijn: door een aantal regels of wetmatigheden wordt uit de chaos van mogelijke lijnen één lijn gecreëerd. Door ordening ontstaat vorm. Maar ook: in de vorm toont zich de ordening.

Een wiskundige formule kan de wetmatigheden en daarmee een ordening van de natuur blootleggen. Ik moet denken aan een lezing van Robbert Dijkgraaf, een Nederlandse natuurkundige, waarin hij stelt dat als men ooit een formule zou vinden die alle wetmatigheden in zich draagt, deze van de allergrootse schoonheid zou moeten zijn. Pythagoras schreef dat achter de ogenschijnlijke chaos en verwarring van de waarneembare wereld een wiskundige orde schuilt van grote schoonheid. Deze orde wordt, zei hij, gereflecteerd in alles dat schoonheid in zich draagt.

Maar waarin zit precies de schoonheid van een orde? Of van de blootlegging van een ordening? Waarin zit de schoonheid van een consequente ordening die zich in de vorm toont? En staat ordening hier tegenover willekeur? Creëert het kader van de ordening naast schoonheid ook betekenis, zoals een bal tussen twee paaltjes doorschoppen betekenis krijgt binnen de ordening van de spelregels? Ik vraag me af: zou het te maken hebben met een verlangen naar overzichtelijkheid temidden van complexiteit? Heb ik een verlangen naar eenheid en betekenis door deze eenheid, die ik vervolgens als schoon ervaar?

² John Armstrong , p. 13

In de natuur spreken we van oorzaak en gevolg. In de kunst maak je zelf een keuze, elke keer opnieuw. Wat volgt had ook niet kunnen volgen. Je zou kunnen spreken van consequenties: welke consequenties volgen er uit mijn (artistieke) keuze. Als de keuzes consequent blijven, ontstaat er een ordening (i.p.v. willekeur) die de vorm bepaalt, een consequente vorm. En door de vorm toont zich de ordening, een ordening die dwingend kan zijn waardoor een esthetische noodzakelijkheid lijkt te ontstaan. De noodzakelijkheid voor het tonen van deze ordening (en niet een andere) ligt bij de kunstenaar. Maar is de orde eenmaal gecreëerd, dan ontstaat er binnen de orde een eigen noodzakelijkheid.

Anouke de Groot volgde een vooropleiding dans aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, studeerde filosofie en theaterwetenschap aan de UvA en als gaststudent lessen aan de Mimeschool AHK. Als stagiair was ze betrokken bij *Tien Geboden* van NTGent. Dit seizoen regisseerde ze *Grijs Gedraaid* in de zomer van 2009 studeert zij af aan de Regieopleiding AHK met de voorstelling *Onder Anderen*. Eerder schreef ze in Lucifer # 6, najaar 2006 het essay 'Het onderworpen lichaam'.

Dit is een voorproefje van het uitgebreidere artikel dat verschijnt in Theater Schrift Lucifer # 9 met als thema 'schoonheid', najaar 2009.